

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БОРГІВ ГЕНЕРУЮЧИХ КОМПАНІЙ ЕНЕРГЕТИКИ

І. А. Франчук,

к. держ. упр., докторант, Національна академія державного управління при Президентіві України

Визначено актуальність розробки процедури залучення недержавних інвестицій у генеруючі компанії шляхом реструктуризації статутного капіталу. Досліджено можливість підвищення платоспроможності генеруючої компанії та погашення її боргів. При цьому запропоновано розробити організаційну процедуру залучення інвестора, яка б забезпечувала захист прав інвестора та його зацікавленість у погашенні боргів генеруючих компаній.

The urgency of development of procedure of attraction of not state investments into the companies by re-structuring the authorized capital is certain. The opportunity of increase of solvency of the company and repayment of its debts is researched. Thus it is offered to develop organizational procedure of attraction of the investor which would provide protection of the rights of the investor and its interest in repayment of debts of the generating companies.

ВСТУП

Зважаючи на масштаби боргової проблеми для підприємств України, а також з урахуванням того, що існування цієї проблеми має негативні наслідки, які полягають у неможливості реформування форм власності, залучення інвестицій на проведення модернізації та оновлення основних фондів, необхідність створення спеціальної правової бази щодо врегулювання боргових питань фінансово неспроможних підприємств є незаперечною.

РЕЗУЛЬТАТИ

При розробці конкретних організаційно-економічних механізмів погашення заборгованості фінансово неспроможних підприємств необхідно враховувати певні особливості, котрі притаманні кожній окремій галузі. Особливості функціонування енергетики та накопичення боргів підприємствами паливно-енергетичного комплексу були враховані в Законі України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу", який вступив у силу 26 липня 2005 р. [1]. Метою цього Закону було впровадження комплексу заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану підприємств ПЕК, запобігання їх банкрутству та підвищення рівня інвестиційної привабливості.

Закон передбачав механізм фінансового оздоровлення підприємств на строго обмежений термін (9

місяців) і основним його завданням було створення максимально прийнятних умов для погашення заборгованості минулих років таким чином, щоб таке погашення проходило без шкоди поточній діяльності підприємств, на добровільній основі та без порушення прав кредиторів. На період участі підприємств ПЕК у процедурі погашення заборгованості було призупинено дії державної виконавчої служби, внесено зміни в Закон "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" і дозволено здійснювати розрахунки в рамках санаційних заходів [2].

Відповідно до Закону [1, ст. 7—10] запропоновані наступні заходи реструктуризації заборгованості:

1) проведення взаєморозрахунків (взаємозаліків) для погашення заборгованості шляхом послідовного виконання зобов'язань учасників розрахунків на підставі укладених договорів;

2) реструктуризація на 5 років заборгованості державних і комунальних підприємств, а також підприємств ПЕК, у статутних фондах яких частка держави становить більш 50%. Реструктуризована заборгованість не індексується, на неї не нараховується пеня, штрафні та інші санкції.

Для підприємств ПЕК заборгованість з податків та зборів до бюджетів усіх рівнів дозволяється реструктуризувати на п'ять років з відстрочкою платежу на перші два

роки (за умови повної поточної оплати боргових зобов'язань щодо сплати податків та зборів);

3) списання сумнівних та протрочених боргів, а саме:

— заборгованість за електричну енергію ДП "Енергоринок" та виробників енергії у розмірі різниці між сумами дебіторської та кредиторської заборгованостей;

— заборгованість по зобов'язаннях за енергоносії та послуги з їх передачі і постачання, за якими минув строк позовної давності та за якими існують рішення судових органів;

4) списання заборгованості, за якою не минув строк позовної давності, але яка виникла з причин:

— недостатності для задоволення грошових вимог підприємств ПЕК коштів та майна юридичних осіб, які ліквідовані;

— відсутності в Державному бюджеті України минулих років статей фінансування видатків для розрахунків за енергоносіями, спожиті підприємствами, які фінансуються з Держбюджету або видаткових статей для часткового фінансування пільг та субсидій, встановлених законодавством при сплаті за спожиті енергоносії;

5) рефінансування заборгованості у надбавку до ціни на енергію.

Проведенню взаєморозрахунків шляхом взаємозаліків у Законі приділено пріоритетне значення. В економічній літературі розрізняють двосторонній та багатосторонній взаємозалік заборгованості [3, с. 672].

Можливість проведення двостороннього взаємозаліку виникає у двох випадках: там, де сторони заборгували одна одній, і там, де існує взаємозаборгованість у низки компаній. У процесі аналізу кредиторської заборгованості може бути встановлено, що підприємство має боргові зобов'язання перед компанією, до якої воно має також зустрічні вимоги. За такої ситуації підприємство може зарахувати обидві суми.

Організаційно складнішим варіантом того самого заходу є багатосторонній взаємозалік заборгованостей, який також передбачає одночасне скорочення дебіторської та кредиторської заборгованості. Однак у даному випадку до угоди включено більше двох підприємств, кожне з яких має заборгованість перед третім підприємством та вимоги до нього. Як правомірно відзначено в [3, с. 675], практичною перешкодою застосування цього заходу є відсутність інформації про наявність зустрічних боргів та вимог. Як правило, жодне з підприємств не володіє усією необхідною інформацією, більше того, підприємства не дуже розповсюджують інформацію про своїх дебіторів або кредиторів. Перелічені недоліки багатостороннього взаємозаліку стали причиною того, що до цього часу підходи, запропоновані в Законі [1], не отримали практичної реалізації.

Для проведення взаєморозрахунків державним підприємством "Енергоринок" був створений реєстр, до якого увійшло близько 440 підприємств, в т.ч.: 70 підприємств енергетичної галузі, 100 — вугільної, 70 — нафтогазової та приблизно 180 — інших підприємств [2].

Особливо слід відзначити, що відповідно до ст. 2 Закону [1] реструктуризація заборгованості поширюється не тільки на підприємства ПЕК, а й на інших учасників розрахунків, які мають або перед якими є заборгованість, що виникла внаслідок неповних розрахунків за енергоносії.

Учасниками розрахунків повинні стати всі підприємства ПЕК — гірничі, газодобувні та інші підприємства, а також підприємства, які на момент виникнення заборгованості мали ліцензію хоча б з одного виду діяльності: виробництва електричної енергії, передачі енергії, постачання енергії за регульованим та оптовим тарифом, транспортування природного газу і нафтопродуктів. Учасниками розрахунків стануть також суб'єкти господарської діяльності, які майже всі мають заборгованість за енергоносії та за товари (роботи, послуги), спожиті у процесі виробництва, передачі та постачання енергоносіїв. У реструктуризацію взаємних боргів повинні включитися розпорядники коштів державного та місцевого бюджетів, державні цільові фонди, правонаступники ліквідованих фондів, які мають дебіторську або кредиторську заборгованість.

Таким чином, у процедуру взаємного погашення та реструктуризації боргів можуть бути залучені майже усі підприємства національного господарства, а також бюджети усіх рівнів. Це означає, що механізм виникнення простроченої заборгованості розмножений у геометричній прогресії на всі підприємства, бюджети та цільові фонди. Отже, прострочена дебіторсько-кредиторська заборгованість генеруючих компаній розгалузилася через господарські зв'язки, що на практиці не дає можливість вирішити проблему боргів конкретної генерації, використовуючи запропонований у Законі підхід до їх реструктуризації.

Для фінансово неспроможних генеруючих компаній більш ефективним заходом є проведення реструктуризації боргів шляхом придбання дисконтих вимог до кредитора з наступним взаємозаліком. Даний захід передбачає такий механізм дій: викуп вимог до кредитора підприємства у третіх осіб (бажано з великою знижкою) з подальшим проведенням 100-відсоткового взаємозаліку. Це значно простіше, ніж спроба побудувати ланцюг боржників та кредиторів, але підприємство повинно мати вільні кошти або доступ до фінансових ресурсів (наприклад, кредитних), які можуть бути використані для здійснення операції.

Крім того, для здійснення взає-

морозрахунків доцільно відділити заборгованість, що виникла в результаті господарських операцій, між кредиторами і дебіторами енергетики (підприємства промисловості, сільського господарства, інші споживачі, бюджет) від проведення розрахунків безпосередньо в галузі. Для конкретної генеруючої компанії в рамках підходу, запропонованого в Законі, може бути погашена тільки однакова дебіторсько-кредиторська заборгованість між суб'єктами ПЕК. Слід зазначити, що частка погашених взаємних боргів підприємств енергетики буде незначна, тому що існує значний дисбаланс у структурі заборгованості споживачів, генеруючих компаній, ДП "Енергоринок" та енергопостачальних компаній.

Відповідно до опублікованих даних, зафіксована заборгованість підприємств енергетики на розрахункову дату (01.01.2005 р.) становить: заборгованість кінцевих споживачів енергії перед енергопостачальними компаніями — 10,5 млрд грн., загальна заборгованість енергопостачальних компаній перед Енергоринком дорівнює 16,7 млрд грн., а борг Енергоринку перед генеруючими компаніями відповідно склав 17,3 млрд грн. [4].

Для погашення заборгованості за електричну енергію між ДП "Енергоринок" та генеруючими компаніями в розмірі різниці між сумами дебіторської та кредиторської заборгованостей запропоновано підхід до компенсації втрат, викликаних списанням цієї заборгованості. Цей підхід включає такий захід фінансової реструктуризації як рефінансування боргу. Рефінансування заборгованості забезпечується за рахунок встановлення цільової надбавки до тарифів на електричну енергію, а також послуги з їх передачі (транспортування) на ті суми заборгованості, виникнення яких опосередковано пов'язане з діями держави.

Отже, Законом [1, ст. 11] визначено, що джерелом компенсації втрат від реструктуризації заборгованості та її списання є цільова надбавка. Компенсація втрат підприємств енергетики від списання заборгованості, що викликана діями центральних органів виконавчої законодавчої влади, у тому числі й недофінансуванням з державного бюджету, здійснюється за рахунок цільових надбавок до оптової ціни електричної енергії. Компенсація втрат від списання заборгованості, що викликана діями регіональної влади, у тому числі й недофінансуванням з місцевих бюджетів, здійснюється за рахунок цільових надбавок до тарифів на послуги по передачі електричної енергії.

Таким чином, слід зазначити, що поряд із позитивними аспектами (можливість взаєморозрахунків та реструктуризації дебіторсько-кредиторської заборгованості підприємств

енергетики), Закон має цілий ряд недоліків. Головним із них є значне підвищення цін на енергію для кінцевих споживачів, що призведе до кризових явищ у металургійній, машинобудівній та інших галузях (скорочення обсягів виробництва й кількості робочих місць). Крім того, цільова надбавка до тарифу дозволить рефінансувати борги проміжних учасників розрахунків, що також негативно відіб'ється на кінцевому споживачеві.

По-друге, зазначені підходи до реструктуризації заборгованості дозволяють погашати її шляхом переведення боргу або за допомогою векселів. На практиці це може призвести до того, що багато споживачів енергії, особливо ті, кого реально неможливо відключити, втраять стимул розраховуватися за поточне споживання.

Реалізація запропонованих підходів деякою мірою знизить загрозу банкрутства генеруючих компаній, однак механізм рефінансування заборгованості за рахунок збільшення цін на енергію для кінцевих споживачів є непопулярним заходом, який може використовуватися лише в крайніх випадках.

Відповідно до Закону [1], Кабінет Міністрів України в двомісячний термін зі дня його опублікування повинен був розробити порядок проведення взаєморозрахунків. До 01.10.2005 р. повинне було початися проведення розрахунків і погашення накопиченої заборгованості. Однак відведений законодавчо термін давно минув, нормативно-правові акти для впровадження механізмів реалізації Закону не були прийняті.

Остаточні розрахунки мали бути проведені до 10.08.06 р., бо саме в цей день, згідно до Закону [1], закінчується термін припинення процедур банкрутства підприємств, які брали участь у взаєморозрахунках. Але через те що масштабність проблеми не дозволяє укластися в цей термін, Мінпаливенерго ініціювало продовження дії Закону [1] до кінця 2006 р. За цей період планувалося завершити всі операції по взаєморозрахунках між підприємствами ПЕК [2]. Але, судячи з того, як реалізувалися положення Закону протягом року, на позитивний результат марно сподіватися.

Вищезазначене обумовило необхідність пошуку нових підходів до реструктуризації заборгованості генеруючих компаній. Крім того, зазначений в Законі механізм не може сприяти залученню реальних фінансових коштів у підприємства енергетики, зокрема коштів, необхідних для відновлення та модернізації генеруючого устаткування. Необхідні інші підходи до погашення накопичених боргів і відновлення основних фондів за рахунок додаткових недержавних інвестицій. При цьому, як було зазначено, є обов'язковими певні пільгові умови, що компенсують витрати інвестора на погашення заборгованості, а саме: переваги

щодо розподілу прибутків та під час прийняття управлінських рішень.

Енергетика як ключова складова сфери виробництва на сьогоднішній день має високий рівень зносу активів і потребує значних фінансових вкладень у модернізацію та заміну застарілого обладнання. Відповідно до розрахунків Національної академії наук України в енергетику в цілому необхідно вкладати щорічно по 2 млрд дол. За інформацією Мінпаливенерго України, за 2005 рік було освоєно трохи більше 2 млрд капіталовкладень, але не доларів, а гривень. За іншими оцінками, потреба в щорічних капіталовкладеннях складає 5—6 млрд дол. Тільки для технічного переозброєння практично цілком виробленої свій ресурс теплової енергетики буде потрібно більше 10 млрд дол., з яких не менш 5—6 млрд дол. необхідно вкласти вже найближчим часом [4].

Таким чином, масштаби інвестиційних потреб галузі є дуже високими, але в той же час, вкрай необхідними. Останнє пояснюється потребою в досить короткотерміновій реалізації стратегічних для держави програм: проведення реабілітації основних фондів галузі та спорудження нових генеруючих потужностей для забезпечення потреб в зростаючому енергоспоживанні.

Однак у випадку з енергетикою України мова йде не стільки про розвиток галузі, скільки про підтримку в нормальному технічному стані вже існуючих об'єктів. Проблема фінансування цих заходів особливо актуальна саме в генеруючих компаніях, оскільки вони функціонують у жорстко регульованому державою середовищі.

Для реалізації інвестиційно-інноваційного плану розвитку генеруючих компаній енергетики було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо реконструкції та модернізації теплостанцій у період до 2010 року" [5]. Відповідно до цього розпорядження, за рахунок спецнадбавки до тарифу компанії створюється механізм нагромадження коштів на реалізацію плану реконструкції генеруючих компаній.

На даний момент є чотири основні джерела фінансування інвестиційних проектів в енергетику: інвестнадбавки до тарифу на енергію, власні кошти компанії, кредитні та інвестиційні ресурси.

Перспективна тенденція до зростання тарифів у енергетиці дозволить використовувати додатково отримані кошти на задоволення інвестиційних потреб. Однак, слід зазначити, що підвищувати інвестиційну складову тарифу до нескінченності неможливо. Частка такої надбавки в оптовій ціні енергії у 2005 р. уже перевищила 10 % від вартості 1 кВт/год, тим більше, що в умовах подорожчання сировини росте і паливна складова собівартості. У цілому ж практику фінансування інвестиційних проектів, коли модернізаційні процеси в генеруючих компаніях

оплачують авансом безпосередньо споживачі, не можна вважати досить ефективним інноваційним механізмом.

Крім того, кошти, отримані в результаті введення інвестнадбавки до тарифу на енергію, не покривають усі інвестиційні потреби генеруючих компаній енергетики України і спрямовані тільки на підтримку енергоблоків в робочому стані.

Щодо власних коштів генеруючих компаній необхідно відзначити наступне. Розвиток енергетичної галузі проводиться по залишковому принципу. Ціни на продукцію енергетики стримуються порівняно зі зростанням цін, пов'язаних з експлуатаційними витратами (паливо, запчастини, устаткування та ін. послуги). Коефіцієнт використання потужностей ТЕС знизився з 80 % у 1990 р. до 25 %. Таким чином, можливість акумулювати власні кошти в достатній кількості на розвиток генеруючих компаній відсутня.

Використання кредитів українських банків на реалізацію інвестиційних проектів у даний час є дуже обмеженим, враховуючи високі процентні ставки та обмежені строки користування кредитними ресурсами. Як було зазначено, залучення кредитів стосовно фінансово неспроможних підприємств у більшості випадків обмежене з огляду на неплатоспроможність підприємства та небажання банків та інших потенційних кредиторів ризикувати своїми фінансовими ресурсами. Стосовно генеруючих компаній, які є акціонерними товариствами зі значною часткою державної власності, можливість залучення приватних кредитних ресурсів взагалі зводиться до мінімуму.

Таким чином, проведення повномасштабної реконструкції та технічного переозброєння генеруючих компаній вимагає значних інвестиційних ресурсів, основними джерелами яких можуть стати недержавні інвестиції. При цьому головний стандартний засіб залучення інвестицій — приватизація генеруючих компаній — недоцільна, бо ці об'єкти мають стратегічне значення для енергетичної безпеки держави.

В лютому 2006 р. до Верховної Ради України було передано проект Закону України "Про концепцію енергетичної безпеки України" [6], у якому правомірно відзначено, що в енергетиці не використовувалися у повній мірі заходи, які не передбачають переходу прав власності на об'єкти, а дозволяють третім особам використовувати майнові комплекси об'єктів енергетики на визначений період часу. До таких заходів відносяться оренда, концесія, передача в управління майна та корпоративних прав держави. Відсутні будь-які спеціальні законодавчі та нормативно-правові акти, які б регламентували процеси роздержавлення в енергетиці з урахуванням специфіки її функціонування, у тому числі — сто-

совно проведення додаткових емісій акцій з метою залучення інвестицій.

Але інвестори об'єктивно остерігаються порушення їхніх прав, тому що процедурно здійснити передачу права власності на державну частку поза межами приватизації практично неможливо.

Права інвестора будуть захищені, якщо він отримає майно або акції генеруючої компанії енергетики. Відповідно до чинного законодавства, підприємства зі значною часткою державної власності, якими є генеруючі компанії, не можуть збільшувати статутний капітал до повної передачі акцій первісної емісії приватному власникові. У такому випадку кошти за продаж пакету акцій надходять у бюджет та інвестор не зацікавлений вкладати інвестиції у генеруючу компанію й при цьому ще купувати пакет акцій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, розробка процедури залучення недержавних інвестицій у генеруючі компанії шляхом реструктуризації статутного капіталу, а саме його збільшення під додаткові інвестиції, є актуальною й незаперечною. Такий захід дозволяє спрямувати кошти інвестора не в бюджет, а безпосередньо в генеруючі компанії на реконструкцію та модернізацію основних фондів. Крім того, за рахунок рефінансування додаткового інвестиційного прибутку створюється можливість підвищення платоспроможності генеруючої компанії та погашення її боргів. При цьому необхідно розробити організаційну процедуру залучення інвестора, яка б забезпечувала захист прав інвестора та його зацікавленість у погашенні боргів генеруючих компаній.

Література:

1. Закон України "Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу" від 23 червня 2005 р. № 2711-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 29. — Ст. 1696.
2. Прудка Н. Долги на распутье // ЭнергоБизнес. — 2006. — № 14. — С. 25—27.
3. Лігоненко А.О. Антикризове управління підприємством: Підручник. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 824 с.
4. Бронников В. Долгожданная реструктуризация // Энергетическая политика Украины. — 2005. — № 9. — С. 4—9.
5. Розпорядження КМУ "Про заходи щодо реконструкції та модернізації теплоелектростанцій у період до 2010 року" від 8.09.2004 р. № 648-р. // Новини енергетики. — 2004. — № 12. — С. 7—9.
6. Проект Закону України "Про концепцію енергетичної безпеки України" від 02.02.2006 р. [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>